

De Tinkoerier

Mededelingenblad Nederlandse TinVereniging

Jaargang 10, nummer 1, juni 2002

- Het Westfries Museum geeft haar tingeheimen prijs
- Hoe de verzamelwoede toesloeg
- Problemen rond een tinlegering

Nederlandse Tin Vereniging

Oprichting

27 maart 1993

Bestuur

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
J.E. Wustenhoff	Secretaris
G. Groenendijk	Penningmeester
B. Dubbe	Bestuurslid en erelid
A.A. Kooyman	Bestuurslid
H.J.J. Leenen	Bestuurslid
W. A. Röben	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid

Redactie

B. Dubbe	Hoofdredacteur
J.F.H.H. Beekhuizen	Redacteur - lay-out
J.E. Wustenhoff	Redacteur

Adres secretariaat

Koppelland 11
1391 EV Abcoude

Adres redactie

Tesschenmacherstraat 56
7415 CV Deventer

Adres penningmeester

Terpstraat 43
1771 AC Wieringerwerf

Stichting Nederlandse Tinbibliotheek

H.B. van Wijk	Voorzitter en bibliothecaris
J.E. Wustenhoff	Secretaris
A.A. Kooyman	Penningmeester

Bankrelatie

Postbank 4382632

IISN: 1380-108

Copyright: 'Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur of de redactie van de NVT' en/of de auteur(s).

Inhoudsopgave

1. Voorwoord van de voorzitter	5
2. Verslag van de ledenbijeenkomst van 6 april 2002 te Alkmaar	6
3. Jubileumviering van de Vlaamse Tinvereniging te Mechelen 24-25-26 mei 2002 <i>J.F.H.H. Beekhuizen/W. Röben</i>	7
4. Het Westfries Museum geeft haar tingeheimen prijs <i>G. Groenendijk</i>	11
5. Een zeldzame tin vondst op de Antiekbeurs te 's-Hertogenbosch <i>T. Kooyman</i>	22
6. Hoe de verzamelwoede toesloeg <i>J.H. van Heugten-Deij</i>	24
7. Problemen rond een tinlegering <i>B. Dubbe</i>	26
8. Aankopen van tinnen gebruiksvoorwerpen voor de huishoudens van Frank van Borselen <i>J.E. Wustenhoff</i>	28
9. De juiste herkomst van een 'Nijmeegse' maat <i>J.F.H.H. Beekhuizen</i>	32
10. Literatuur over tin <i>H.B. van Wijk</i>	36
11. Onbekende merken voorkomend op enkele tinnen objecten uit de collectie van het Joods Historisch Museum te Amsterdam <i>J.F.H.H. Beekhuizen</i>	37
12. Vragenrubriek	39

Voorwoord van de voorzitter

Het bestuur van de NTV en de redactie van De Tinkoerier hebben vele enthousiaste reacties ontvangen naar aanleiding van de decemberuitgave 2001 met daarin het artikel met kleurenafbecdingen van B. Dubbe over verlakt tin.

Een vergelijking met de eerste uitgave van De Tinkoerier (juni 1993) geeft aan dat ons mededelingenblad een aardige metamorfose heeft ondergaan en dat het steeds volwassener wordt. Mogelijk zijn wij nog eens in staat om De Tinkoerier te laten drukken in plaats van te printen, alhoewel dit procédé van zeer goede kwaliteit is.

Een van de eerste medewerksters aan De Tinkoerier was mevrouw Annelie Bochove, overigens geen lid van de NTV. Zij heeft als beeldredactrice geheel vrijwillig haar steentje bijgedragen bij de totstandkoming van ons blad. Vanaf 1993 tot 1996 heeft zij mede het gezicht ervan bepaald.

Het is mijn droeve taak u op de hoogte te brengen van haar overlijden op 4 juni 2002. Zij was al enige tijd ongeneselijk ziek, maar zij hoopte toch nog op een paar maanden. Het heeft niet zo mogen zijn. Het bestuur en de redactie wensen haar naasten alle sterkte toe.

Wat de organisatie van de expositie in museum Boymans van Beuningen betreft, zijn wij een aardig eind op weg. De laatste sponsoraanvraag is de deur uit en wij hopen op een positieve reactie. Binnenkort hopen wij u van de verdere ontwikkelingen op de hoogte te brengen.

Verderop in deze aflevering vindt u een verslag van het weekend in Mechelen, georganiseerd door onze zustervereniging de Vlaamse Tinvereniging. Langs deze weg willen wij het bestuur van de VTV en de organisatoren nogmaals danken voor de zeer prettige bijeenkomst.

Wij wensen u tenslotte een prettige vakantie en wij hopen u weer in goede gezondheid te mogen begroeten bij onze najaarsbijeenkomst in Amsterdam.

Jan Beekhuizen

NAJAARSBIJEEENKOMST 2002:

9 november 2002

Amsterdams Historisch Museum

Aanvang 11.00 uur

Verslag van de ledenbijeenkomst van 6 april 2002 te Alkmaar

De bijeenkomst werd bijgewoond door 35 leden en introducés. In brasserie 'Het Gulden Vlies' werden de deelnemers ontvangen en werd koffie gedronken. Na een kort welkomstwoord door de voorzitter waarbij met name de nieuwe leden welkom werden geheten, werd een bezoek gebracht aan het Archeologisch Centrum. Stadsarcheoloog Peter Bitter gaf hier een interessante en met dia's toegelichte uiteenzetting over de archeologie in Alkmaar, tevens kon een kleine maar interessante expositie van in Alkmaar gevonden archeologische voorwerpen bekeken worden.

Na in 'Het Gulden Vlies' de koffiemaaltijd gebruikt te hebben, werd een bezoek gebracht aan het Stedelijk Museum. Conservator Juliëtte van Seters had voor ons een groot aantal tinnen voorwerpen uitgesteld die uitgebreid bekeken en bediscussieerd werden. Met name twee achttiende-eeuwse kannetjes, een prachtige verlakte kraantjeskan van een Alkmaarse tinnegieter en een veelvuldig gerepareerde schotel van het Alkmaarse weeshuis trokken de aandacht. Na het tin bekeken te hebben werd nog een kort bezoek gebracht aan de vaste expositie van het museum. Deze geeft een goed inzicht in een groot aantal aspecten van het dagelijks leven in Alkmaar in het verleden en bevat een aantal zeer interessante voorwerpen.

Als dank voor hun inzet en moeite werd zowel aan de heer Bitter als aan mevrouw Van Seters door de voorzitter een boekenbon overhandigd.

Het laatste deel van de bijeenkomst vond weer plaats in 'Het Gulden Vlies'. Door de voorzitter werd uitgebreid ingegaan op de stand van zaken met betrekking tot de in 2004 geplande tentoonstelling, op vragen die het bestuur daarover had ontvangen en over het te volgen pad om tot realisatie te komen. Met name de financiering van het geheel vraagt momenteel veel aandacht.

Hoewel een redelijk bedrag reeds is toegezegd en ook de vereniging zelf een deel kan betalen, is de financiering nog niet rond. Zeer onlangs is er echter een opening naar een belangrijke nieuwe sponsor bekend geworden. De kans dat deze bereid

zal zijn een flink bedrag ter beschikking te stellen is vrij groot. Mocht dit inderdaad doorgang vinden dan is de financiering praktisch rond en zal het bestuur het groene licht voor het doorgaan van de tentoonstelling geven.

Door de vergadering werd dispensatie verleend voor het feit dat volgens de statuten de jaarvergadering binnen zes maanden na afloop van het verenigingsjaar gehouden dient te worden. Deze zal in het najaar tijdens de bijeenkomst in Amsterdam worden gehouden.

Tenslotte werden de meegebrachte voorwerpen bekeken en besproken. Hieronder bevonden zich een kleine collectie miniatuur drinkgerei, een sustenteur, een Amsterdams kannetje, een bordje met prachtige goudpatine, een Duitse olielamp, een brandewijnkommetje, een kandelaar en diverse lepeltjes.

Na de leden bedankt te hebben voor hun komst en inbreng, sluit de voorzitter de vergadering om 16.15 uur en wenst allen wel thuis.

Jubileumviering van de Vlaamse Tinvereniging te Mechelen 24-25-26 mei 2002

Tekst: Jan Beekhuizen/W. Röben

Fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

Ter gelegenheid van het 20-jarig jubileum van de Vlaamse Tinvereniging waren The Pewter Society en de Nederlandse TinVereniging uitgenodigd om de feestelijkheden bij te wonen. In totaal waren er ongeveer twintig Engelse gasten en een tiental Nederlandse gasten.

Op de vrijdagavond werden wij ontvangen op het stadhuis van Mechelen, alwaar de schepen van kunst en cultuur onderwijs en toerisme, de heer Frank Nobels, een welkomstwoord tot de genodigden richtte. Onder het genot van een goed glas Belgisch bier kon de negentiende- eeuwse inrichting van het stadhuis bezichtigd worden. Voor de liefhebbers was er een prachtige Brusselse tapisserie uit de zestiende eeuw met een zeeslag als onderwerp te bewonderen.

De volgende dag kon er gebruik gemaakt worden van de mogelijkheid om een rondleiding te krijgen door het historisch gedeelte van Mechelen. Het zag er in eerste instantie niet naar uit dat het droog zou blijven, maar het zou toch een fantastische

morgen worden. Er werd om 10.45 uur verzameld voor het stadhuis waar de stadsgids, de heer Paul Tieljens, de rondleiding begon. Hij begon met een interessant verhaal over het ontstaan van Mechelen, oorspronkelijk bestaande uit twee stadskernen. In de loop der eeuwen heeft Mechelen vier verschillende stadhuizen gehad, die momenteel nog in een perfecte staat verkeren. Zij hebben in de loop van de tijd op één na, het huidige stadhuis, een andere functie gekregen. De tekst en uitleg over de St. Romboutskathedraal waren zeer boeiend. De manier waarop de kathedraal gebouwd is, in verschillende bouwstijlen, hoe het geld voor de bouw bijeen gebracht is door een toch kleine gemeenschap en het feit waarom de toren niet werd afgebouwd, al deze punten werden uitvoerig uit de doeken gedaan.

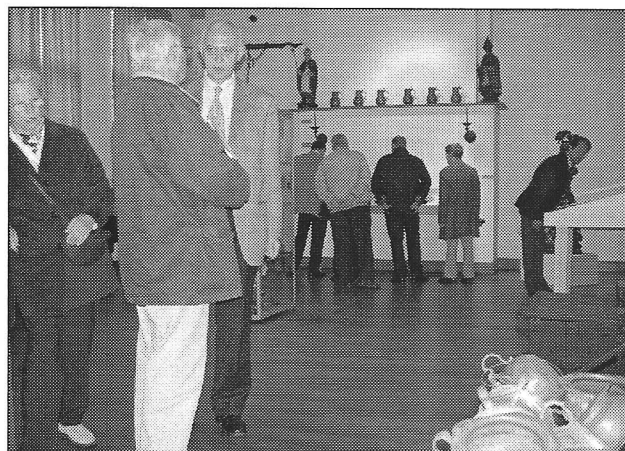
Een rondleiding langs het paleis waar Karel V is opgegroeid, langs de vroegere bisschoppelijke residentie, alsmede langs de prachtige tuinen en

Jubileumviering van de Vlaamse Tinvereniging te Mechelen 24-25-26 mei 2002

mooie geveltjes completeerden een zeer boeiende wandeltocht van ruim twee en een half uur. 's Middags werden wij om 14.00 uur verwacht in het Museum Hof van Busleyden, waar het hoofd bestandsdeel van de expositie was ondergebracht. De expositie 'Tin ten toon' - waar hebben wij deze titel ook eerder gehoord - was speciaal door Tony Dangis samengesteld uit tin uit Mechelen. Ter gelegenheid van de expositie is een catalogus verschenen 'Tin ten toon - tin uit Mechelen 1350 - 1900'. Overigens is de tentoonstelling verspreid over drie musea. Het al eerder genoemde museum, Museum Schepenhuis en Museum Brusselpoort. In Museum Schepenhuis waren de vroegste Mechelse producten te zien, het merendeel afkomstig uit de collectie van Museum Boymans van Beuningen te Rotterdam en de collectie Van Beuningen te Cothen. Niet alleen tin maar ook een fantastische collectie 'besloten hofjes' (eerste helft 16e eeuw) met zeer rijk Mechels beeldhouwwerk uit het Onze-Lieve-Vrouwegasthuis was een genot om naar te kijken, evenals de schitterende beeldencollectie (15e tot 18e eeuw).

De tincatalogus ziet er goed verzorgd uit, waarbij het opvalt dat juist foto's ontbreken van de meest zeldzame objecten, zoals de apothekersbenodigdheden en de vroegste kannen (op één na). De biografische lexicon is zonder meer zeer fraai en geeft een goed overzicht van datgene wat tot op dit moment aan Mechelse tingieters gevonden is. Jammer dat de chronologische lijst los is bijgevoegd. Deze zal bij velen gauw verloren gaan. Na een welbestede dag volgde 's avonds een diner

Jubileumviering van de Vlaamse Tinvereniging te Mechelen 24-25-26 mei 2002

in de Mechelse Brouwerij 'Het Anker'.

Deze brouwerij maakt nog steeds speciale bieren en dat hebben wij geweten; alle gerechten waren bereid met bier.

Na een welkomstwoord van de voorzitter Tony Dangis, die alle gasten van harte welkom heette, feliciteerde de voorzitter van The Pewter Society, David Moulson, de Vlaamse Tinvereniging met het jubileum en overhandigde hij Tony Dangis een cadeau in de vorm van het boek 'Pewterers of London, 1600 – 1900'.

Hierna sprak de voorzitter van de Nederlandse TinVereniging, Jan Beekhuizen, enkele woorden en overhandigde een voorzittershamer aan de heer Dangis, evenals een persoonlijk cadeautje in de vorm van een Amsterdammertje. Hij sprak de hoop uit dat ter gelegenheid van de geplande expositie in 2004 in Museum Boymans van Beuningen weer een internationale bijeenkomst gehouden zou kunnen worden en hij nodigde bij voorbaat de beide tinverenigingen uit.

De avond eindigde ongeveer om 11.00 uur en

verliep in een zeer gemoedelijke sfeer die het Vlaamse land zo kenmerkt.

De volgende dag kon er een keuze gemaakt worden tussen nog een rondleiding naar enkele speciale bezienswaardigheden in Mechelen of het bekijken van meegebrachte tinnen objecten in Museum Schepenhuis.

Schrijver dezes koos voor de rondleiding. Onder aanvoering van André Boschmans, secretaris van de VTV, werden enkele bijzondere plaatsen bezocht. Hoogtepunt was de ontvangst bij de beeldhouster Mariette Teugels. In een werkelijk prachtig verbouwd pand met een schitterende beeldentuin, waren wij getuige van een bezichtiging onder leiding van de bezielende gastvrouw. Zonder enige terughoudendheid toonde zij ons haar atelier en het woongedeelte, waarbij het opvallend was dat het leek of er in het totaal niet gewerkt werd. Zo schoon en ordelijk. De lunch, in de vorm van een barbecue, werd geserveerd in hetzelfde etablissement als de avond ervoor. Bij deze maaltijd werden weer diverse speciale bieren geserveerd.

Na een afscheidswoord van de drie voorzitters met de gezamenlijke verklaring dat deze internationale bijeenkomsten in de komende jaren veelvuldig herhaald moeten worden ging ieder zijns weegs.

Afb. 1

Het Westfries Museum geeft haar tingeheimen prijs

Tekst: G. Groenendijk

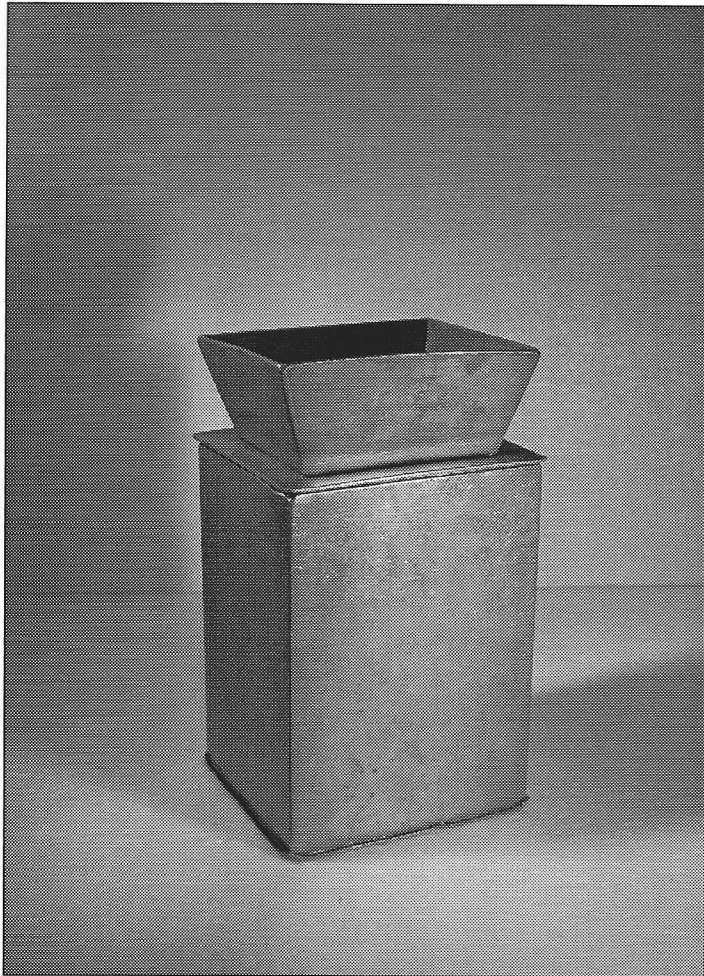
Fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen (m.u.v. afb. 1 en afb. 17)

Het Westfries Museum te Hoorn is sinds 1880 ondergebracht in het gebouw dat ondermeer dienst heeft gedaan als Proostenhuis (gebouw van waaruit onder meer RK-kerken werden beheerd), later onderdak bood aan het Statencollege en vervolgens van de Franse tijd tot 1877 aan de arrondissementsrechtbank. Van oorsprong is het middeleeuws en heeft in de loop der tijd verscheidene uitbreidingen ondergaan. De prachtige representatieve voorgevel, met daarin de wapens van Alkmaar, Edam, Enkhuizen, Hoorn, Medemblik en Monnickendam, kwam in 1631 tot stand (*afb. 1*). Het gebouw is gelegen tegenover de Waag aan het plein met de naam Rode Steen met in het centrum een standbeeld van Jan Pieterszoon Coen. Er zijn in het museum 25 vaste collectieruimten waarin op indrukwekkende wijze een beeld wordt gegeven van de rijke Hoornse historie en die van Westfriesland. In het aangekochte achttiende-eeuwse belendende pand zijn zalen voor wisselende exposities¹.

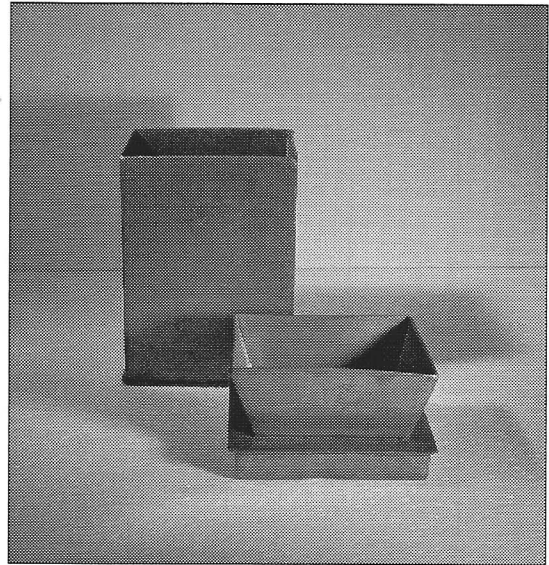
De directie stelde ons zeer welwillend in de gelegenheid de hele tinctie van het museum onder de loupe te nemen, desgewenst te fotograferen en er over te publiceren, waarvoor onze dank. Naast de beroemde stadskannen troffen we een indrukwekkend aantal in prima conditie verkerende, meestal achttiende-eeuwse, borden, schotels en ander keukengerei van doorgaans Amsterdamse tinnegieters aan. Veel daarvan is afkomstig van het destijds te Hoorn gevestigde Protestantse weeshuis. Verder zijn er in Hoorn en omgeving gebruikte vloeistofmaten, kraantjes-

kannen, medische en kerkelijke tinnen voorwerpen, inktstellen enzovoort. Opvallend was dat we geen werk van andere Hoornse tinnegieters zijn tegengekomen dan van de negentiende eeuwse Ruttenberg. Naast overwegend Amsterdams tin troffen we soms werk aan uit: Alkmaar, Breda, Deventer, Den Haag, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Maastricht, Rotterdam, Utrecht, Zwolle, België, Duitsland en Engeland.

Hoewel onze bezoeken voldoende stof opleverden om dit hele blad te vullen zullen we ons beperken tot het nu volgende:

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Inventarisnummer. 00559 A/B

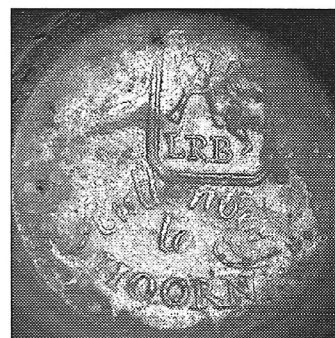
Een blokvormige offerbus met een rechthoekige doorsnede van 11 cm bij 12,2 cm en een totale hoogte van 21 cm (afb. 2). Het deksel met offertrechter is afneembaar (afb. 3). Zowel bus als deksel zijn opgebouwd uit aaneengelaste stukken plaat van een tinlegering. In de achterzijde van de busbodem bevindt zich een viermerk waarvan slechts drie schildjes zichtbaar zijn (afb. 4) met daarin van links naar rechts: de initialen BMW - een engeltje met palmtak - het wapen van Amsterdam. Dit is waarschijnlijk het merk van de Amsterdamse tinnegieter Bartholomeus Witsingh, burger geworden in 1688 (met dank aan B. Dubbe).

Mogelijk is de offerbus achttiende eeuws.

Afb. 5

Afb. 6

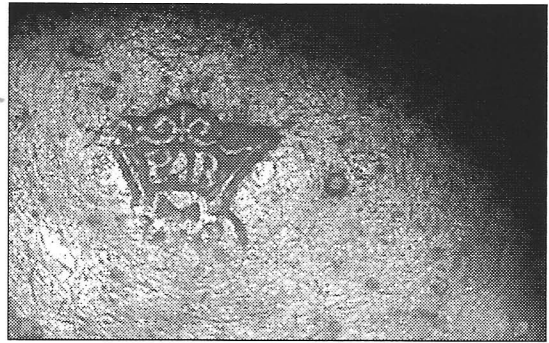

Inventarisnummers 54923.1 & 2

Een stel tinnen tazzavormige collecteschalen, ooit in gebruik geweest bij de RK-kerk te Hoorn, met een uitwendige schaalmiddellijn van 17,5 cm en een hoogte van 12,8 cm (afb. 5). In het centrum van de onderzijde van de voet zijn ze gemerkt met het bekende naammerk in cartouche: Ruttenberg te HOORN bovendien met een totnogtoe onbekend merk van deze tinnegieter; in een rechthoekje met afgeronde hoeken een engeltje met bazuin en daaronder de initialen LRB (Lambertus RuttenBerg, afb. 6). Volgens Dubbe, bladzijde 359², werd Ruttenberg geboren in 1793 en is in 1878 overleden.

Afb. 7

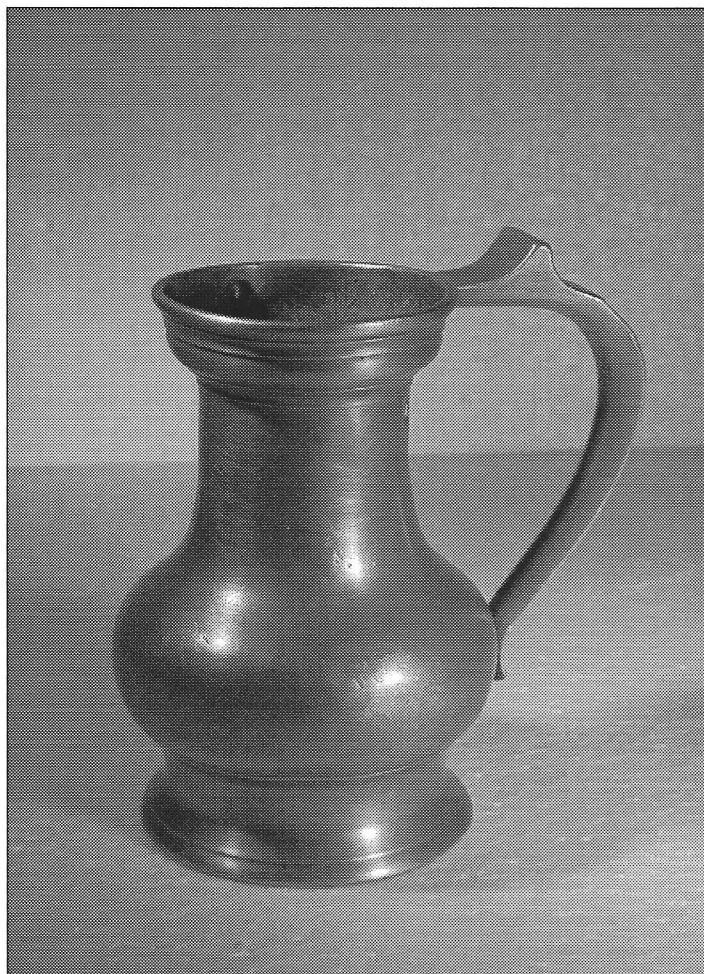
Afb. 8

Afb. 9

Inventarisnummer 411

Een van een tinlegering vervaardigd nagenoeg cilindrisch busje met schroefdeksel. De grootste uitwendige middellijn is 4,7 cm en de totale hoogte bedraagt 5,7 cm (afb. 7). In het centrum van de binnenzijde van de bodem is een gekroond roosje geslagen met onder een leliefleuron de initialen P?B; kan ook P B zijn, is niet duidelijk zichtbaar (afb. 8). Op de buitenzijde van het dekseltje zijn onder een kroon in elkaar rakende ovalen het wapen van stadhouder Willem V met de lijfspreuk "HONI SOIT QUI MAL Y PENSE" (Willem V werd op vierjarige leeftijd lid van de ORDE VAN DE KOUSEBAND) en rechts daarvan de adelaar van zijn echtgenote Wilhelmina van Pruisen aangebracht³; het geheel is omcirkeld met aan de onderzijde binnen de cirkel een onleesbare tekst (afb.9)

Afb. 10

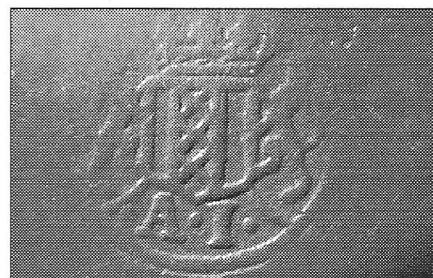
Inventarisnummer. 11402

Een balustervormig maatkannetje, met horizontale lasnaad, op standvoet met maatpegel en een handgreep met duimrust.

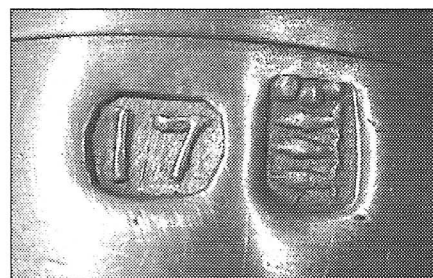
Buitenmiddellijn standvoet 8,2 cm; grootste hoogte 14 cm (afb. 10).

In de onderzijde van de bodem is een merk geslagen; in cirkel een gekroond wapen van Amsterdam met daaronder de initialen A·I· (afb. 11), zie ook Dubbe blz. 334, figuur 240².

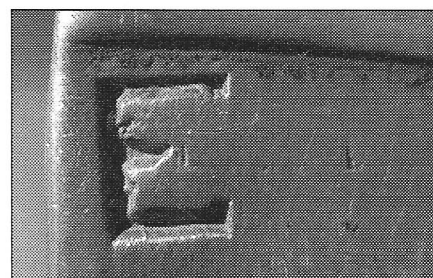
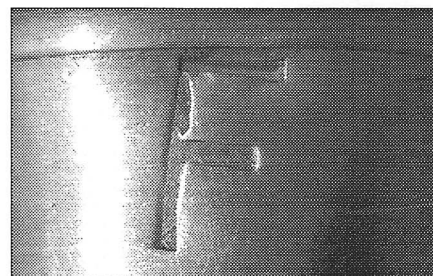
Voorts bevindt zich aan de buitenzijde onder de rand een ijkmerk 17 met daarnaast het wapen van Enkhuizen (waarschijnlijk 1717, afb. 12), evenals een ijk F; op de handgreep een ijk E (afb. 13).

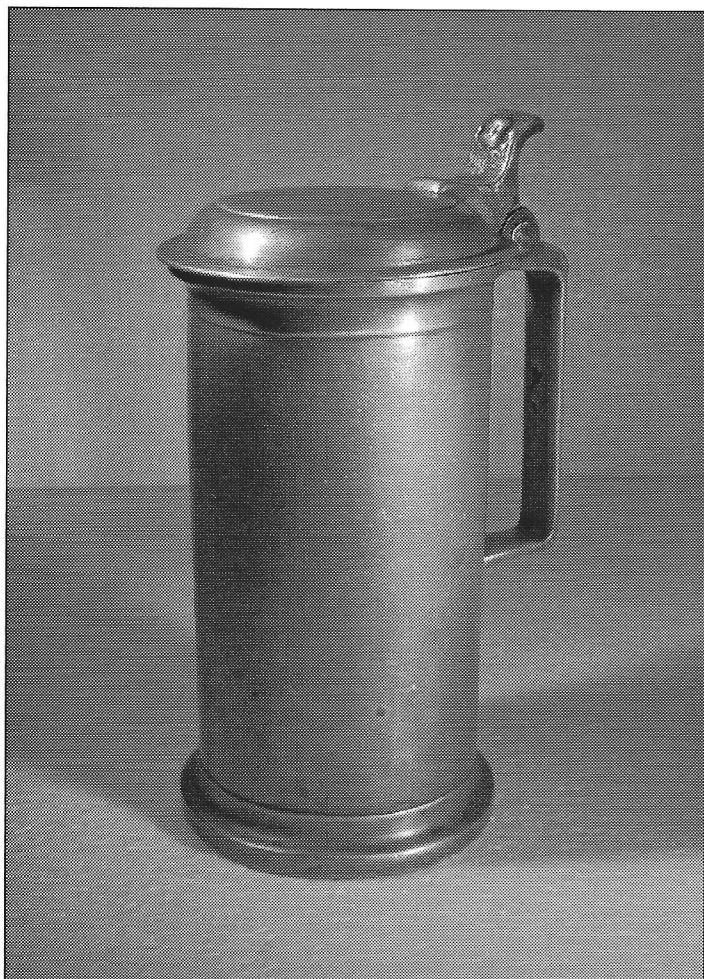
Afb. 11

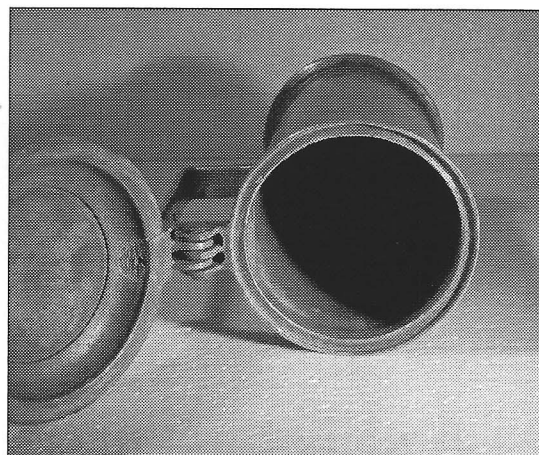
Afb. 12

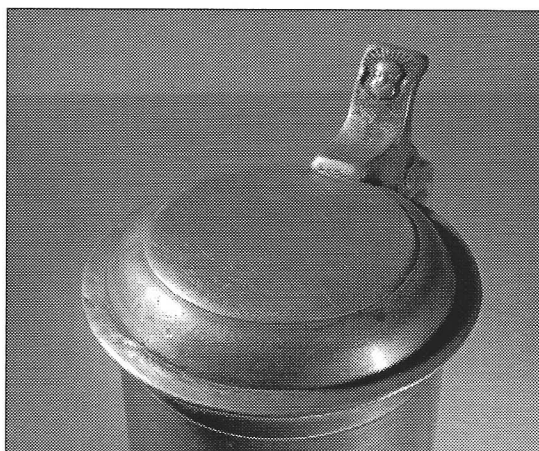
Afb. 13

Afb. 14

Afb. 15

Afb. 16

Inventarisnummer 11400

Een cilindrische kan op standvoet met rechthoekige handgreep, waarin in de voorkant NED. MAAT, en tweekakig scharnierbaar deksel (afb. 14).

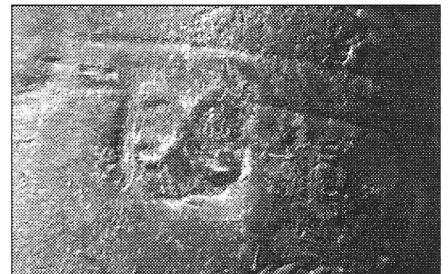
Opvallend is dat de duimrust van de deksel met vlakke sluitrand is versierd met een engelhoofdje. Bij nadere beschouwing blijkt de sluitrand van de kan een sluitgroef te hebben (afb. 15) wat tot de conclusie leidt dat het oorspronkelijke deksel ooit is vervangen door een deksel van een engelenkan (afb. 16). De kan is ongemerkt. Middellijn voet 10,2 cm; grootste hoogte 22 cm.

Afb. 17

Afb. 18

Afb. 19

Recente bodemvondst te Hoorn

Een maatkannetje met horizontale soldeernaad daterende in ieder geval zeer ruim voor de invoering van het decimale stelsel; wij schatten zeventiende eeuw. Met uitzondering van de duimrust ontbreekt de rest van de handgreep (afb. 17). Onder de rand waarschijnlijk de eigenaarsinitialen WN (afb. 18) en vele ijen (afb. 19). In de buitenkant van de bodem sporen van een tinnegietersmerk; mogelijk een gekroond roosje.

Tinmerken

Afb. 20

In het Westfries Museum vonden we ook verschillende malen voorwerpen gemerkt met een gekroonde roos en de initialen H M S. Van het Stedelijk Museum te Alkmaar kwamen we te weten dat dit merk is toe te schrijven aan: Hendrik Mathijs Scheepers, geboren 1758 te Amsterdam, 1790 vertrokken naar Alkmaar en aldaar overleden in 1830⁴.

Afb. 20

Afb. 21

Op twee gegraveerde vroeg achttiende-eeuwse avondmaalsbekers, afkomstig uit de Nederlands Hervormde kerk te Verhoorn, vonden we op de achterzijde een tinmerk bestaande uit een gekroonde bloem met de initialen I·Z van een totnogtoe onbekende tinnegieter, mogelijk van Jan Zacharias van Jever, die in 1670 te Amsterdam hertrouwde (met dank aan B. Dubbe).

Afb. 21

Afb. 22

De op blz. 382, figuur 592 in Dubbe² afgebeelde merken troffen wij ook in het Westfries Museum meerdere malen aan.

Afb. 22

Het Westfries Museum geeft haar tingeheimen prijs

Afb. 23

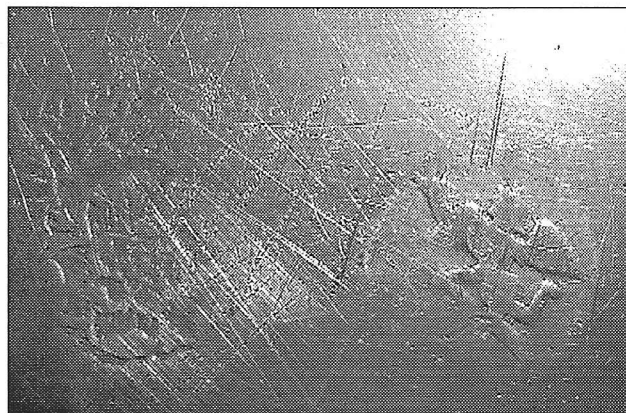
Op de buitenkant van de bodem van een achttiende-eeuwse beker troffen wij een gekroonde roos aan met de initialen M B of M(.)B aan.

Afb. 23

Afb. 24

Op diverse schotels en borden troffen we de combinatie aan van een gekroond roosmerk en een engelmerk met de initialen H A. Helaas waren ze in geen enkel geval scherp te fotograferen.

Afb. 24

Afb. 25

Verder troffen we op een aantal borden, onder een gekroonde X, een onbekend viermerk van een Amsterdamse tinnegieter aan, helaas echter steeds onscherp en gedeeltelijk. Uit twee verschillende opnamen valt af te leiden dat van links naar rechts de schildjes zijn gevuld met:

een mannetje met in de hand van de gestrekte rechterarm, iets wat lijkt op een staaf – een engeltje met bazuin en palmtak – het wapen van Amsterdam – mogelijk een klimmend leeuwjtje. Omdat initialen ontbreken is hier mogelijk sprake van een zogenaamd sprekend viermerk.

Afb. 25

Afb. 26

Op de achterzijde van drie bordjes met een middellijn van 21,7 cm vonden we binnen twee concentrische cirkels driemaal in kraalovaal een merk voorstellende Vrouwe Justitia van het Belgische SANKT-VITH en de eigenaarsinitialen N R.

Noten

¹R. Spruit, Westfries Museum, schatkamer van Westfriesland, Midwoud 2001.

²B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978. ISBN 90 6087 208 8.

³R. van Ditzhuyzen, Het Huis van Oranje, Bussum 1979, blz. 127 ISBN 90 228 4050 6.

⁴Met dank aan het Stedelijk Museum Alkmaar

Afb. 26

Een zeldzame tin vondst op de Antiekbeurs te 's-Hertogenbosch

T. Kooyman

Op de 36e Kunst- & Antiekbeurs 's-Hertogenbosch, die van 14 tot en met 21 april 2002 in de Brabanthallen werd gehouden, trof ik de hierbij afgebeelde tinnen schotel aan. Omdat dergelijke (prijs)schotels in de Nederlandse tin-literatuur zelden voorkomen, dit in tegenstelling tot de meer algemeen bekend zijnde gilde-schotels, waarvan ook het Noordbrabants Museum er een aantal bezit, kan het volgende worden medegedeeld.

Afb. 1

Een zeldzame tinvondst op de Antiekbeurs te 's-Hertogenbosch

Het is een tinnen (prijs)schotel die een zekere Wouter Heesbeen op 10 september 1759 van het familie-gilde de Sint-Catharina-schuts te Vlijmen als prijs voor het konings-schieten ontving (*afb. 1*). De schotel is aangekocht door het museum Het Gouverneurshuis te Heusden, en werd op zaterdag 27 april j.l. tijdens de opening van het museum met veel pracht en praal door het Sint-Catharinagilde naar het museum overgebracht.

De schotel heeft een diameter van 52,5 cm.. Hij is gemerkt op de achterkant met een gekroonde roos met in de band van de kroon de gietersinitialen H I en een engel met daaromheen voluit de naam van de tinnegieter H. Jongeling (*afb. 2*).

Afb. 2

B. Dubbe vermeldt hem onder de Rotterdamse tinnegieters in 1707. Hij overleed in 1727. De beide tinmerken zijn afgedrukt in zijn boek op pagina 373 onder fig. 515 en 516¹. De zoon van deze Hendrik Jongeling huwde in 1737 en was tinnegieter in Dordrecht. Ook zijn voornaam was Hendrik. Hij merkte zijn tinwerk met een eigen merk, dat er duidelijk anders uitziet (zie pagina 344, fig. 278). Het lijkt mij dan ook niet aannemelijk dat hij de schotel in 1759 heeft gemaakt en gemerkt met de oude tinmerken van zijn vader.

Naar mag worden aangenomen is het een schotel van Hendrik Jongeling sr. die pas later, in 1759, voor deze gelegenheid werd graveerd.

De tekst op de schotel luidt in twee banderollen:

Catrina Schuts

en daaronder:

Desen . Preys . Met . Goet . Versier

Schoot . Wouter Heesbeen . tot . VlymeHier

En . Dags . Te . Voore . Heel . Claar

Den . Koning . Vogel . Voorwaar

1 7 5 9

1 0

9

De afbeelding boven de tekst, stelt de H. Catharina van Alexandrië voor met de martelwerktuigen, het rad en het zwaard. Volgens de legende was zij een martelares, die door keizer Maxentius (Romeins keizer van 306 tot 312) tot het rad was veroordeeld, vandaar het attribuut een rad. Echter de bliksem (volgens anderen een engel) verhinderde deze vorm van executie, waarna zij met het zwaard werd onthoofd.

Noot:

¹ B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978

Hoe de verzamelwoede toesloeg

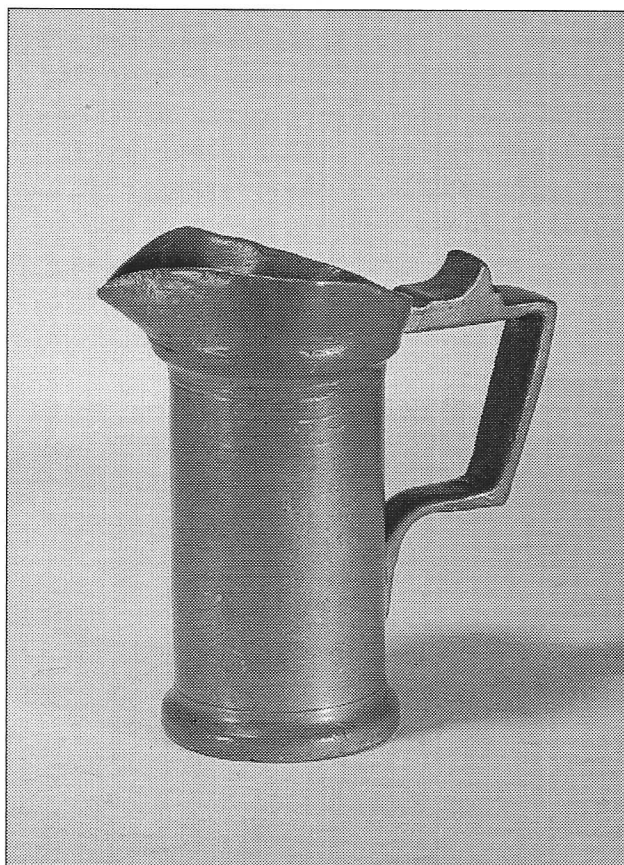
Tekst: J.H. van Heugten – Deij

Fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

Zo'n negen jaar geleden, op een zaterdag vrij laat in de middag, kwam ik tot mijn schrik tot de ontdekking dat ik bijna voor de zoveelste keer de plaatselijke vlooiemarkt had vergeten. Toen ik alsnog aankwam, bleek al vlug dat er niets meer van mijn gading te vinden was. Bij het scheiden van de markt zag ik echter, half onder de laatste kraam geschoven, een kartonnen doos staan en mijn oog viel op iets dat op tin leek, verscholen tussen allemaal bruine plastic bloempotten. Na met grote moeite het tin tussen de potten vandaan gehaald te hebben, bleek het een grote bloempot zijn waarvan de bodem voor 90% los hing. Op de onderkant stonden vier merken. Toen ik die merken zag, dacht ik: 'het is vast goed tin want bij zilver heb je dat ook' en ik besloot te vragen wat de pot moest kosten. Nadat de prijs genoemd was, overkwam mij iets wat mij daarna op vlooiemarkten altijd gebeurt, ik dacht: 'zal ik afdingen?'. Bij dit bedrag vond ik dat echter al te gek en ik betaalde de € 0,25 die ervoor gevraagd werd. Ik vind het eigenlijk heel merkwaardig dat ik aan de ene kant vrij gemakkelijk geld uitgeef en op vlooiemarkten altijd wil afdingen.

Thuisgekomen raakte ik geïntrigeerd door de merken en ik besloot naar de bibliotheek te gaan om meer te weten te komen. Ik leende het boek van B. Dubbe en daaruit bleek dat dit merk het viermerk van Druy te Rotterdam was, echter zonder de gekroonde X erboven en zonder de banderol met ROTTERDAM eronder. Tot dat ogenblik had ik niets met tin. Ik bezat wel een grote tinnen schotel, geërfd van mijn schoonmoeder en een tinnen theeserviesje dat van mijn ouders was geweest. De schotel bleek van Isak Doedes te Utrecht te zijn en het serviesje van Meeuws uit Den Haag. Ik bezat dus drie tinnen voorwerpen en van alledrie stonden de merken in Dubbe.

Op dat moment sloeg de verzamelwoede toe en ik besloot van alle merken uit het boek van Dubbe te proberen één exemplaar te bemachtigen. Kunt u zich deze naïviteit voorstellen?

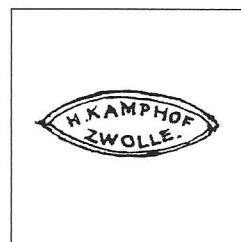

Afb. 1

Maatje $\frac{1}{2}$ deciliter.

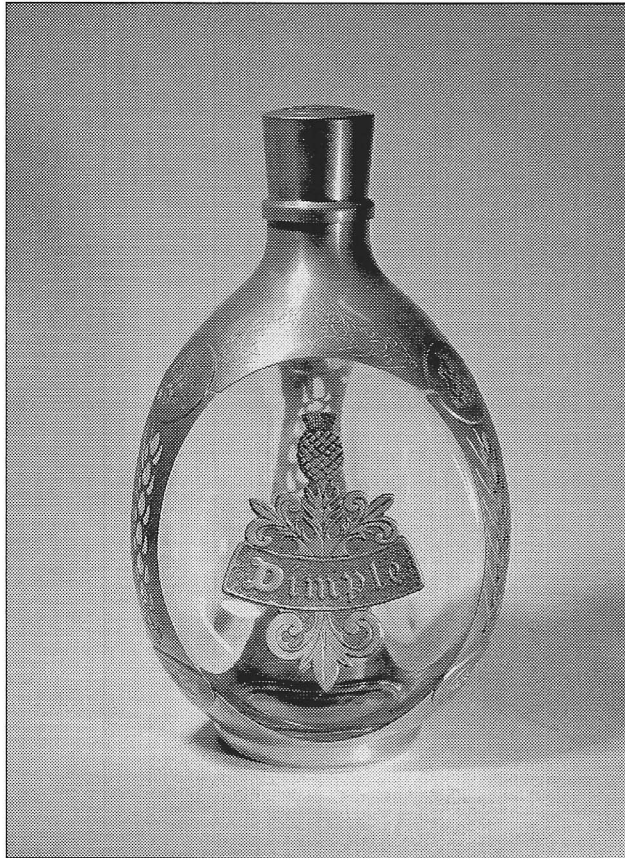
H. Kamphof, Zwolle.

Geijkt 1878-1879.

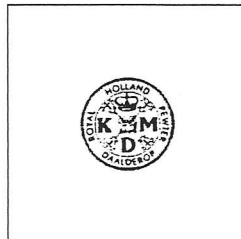

Na diverse vlooiemarkten bezocht te hebben, bleek al spoedig dat van mijn oorspronkelijk plan niets terecht kon komen. Er was wel tin te vinden maar oude merken waren er erg weinig. Ik had met mijn drie voorwerpen gewoon beginnersgeluk gehad. Noodgedwongen verlegde zich mijn streven en ik begon buiten de in Dubbe genoemde twintigste-eeuwse merken ook ander twintigste-eeuws tin te verzamelen, zoals bijvoorbeeld Gero, Rio en Zeister Tin Industrie. Als ik geen achtergronden bij een merk kon vinden, probeerde ik dat via o.a. de Kamers van Koophandel te

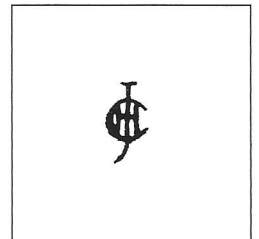
Mijn laatste drie aanwinsten

Afb. 2
Whiskyfles, helder glas
gemonteerd met tin. Jaren
1960-1970 voor Haig/Dimple.
Kon. Metaalwarenfabriek
Daalderop te Tiel, ontwerp
Michiel Warbroek

Afb. 3
Herdenkingsbord Prinses
Juliana 1909-1927. Gerotin,
ontwerp C.J. van de Hoef.

achterhalen. Dit lukte echter niet altijd waardoor ik nog altijd een flink aantal merken zonder verdere informatie heb, zoals Neerlandia Amsterdam, Scholten Hoorn en G.F.A. Ronde te Schiedam.

Zo is mijn verzameling gegroeid en eerlijk gezegd te hard; nu heb ik zoveel dat ik er geen plaats meer voor heb en mijn kasten vol staan. In de toekomst zal ik mij dan ook moeten beperken en voorwerpen weg moeten doen. Natuurlijk werd en wordt er extra op ouder tin gelet en daardoor bezit ik o.a. zes kruiken, waarvan

vijf met een merk uit Dubbe en één met een onbekend merk. Verder heb ik een aantal andere oudere voorwerpen waarvan van een deel de merken vrijwel onleesbaar zijn of niet in Dubbe vermeld staan.

Het lidmaatschap van de Nederlandse Tin Vereniging lijkt mij heel boeiend omdat ik mijn kennis van het oude tin en de tinmerken daarmee hoop te vergroten en ik daarvoor het verschil leer zien tussen echt oud tin en tin waarop bijvoorbeeld wel een viermerk staat maar waarvan ik mijn afvraag of het wel oud tin is.

Problemen rond een tinlegering

B. Dubbe

De in de stedelijke keuren voorgeschreven tinalliages en de daarbij behorende merktekens zijn de eeuwen door een bron van ergernis en bedrog geweest. De stadsbesturen en consumenten hadden er belang bij, dat de voorschriften op dit gebied werden nageleefd. Malafide tinnegieters daarentegen hadden financiële voordelen bij het niet zo nauw nemen van hetgeen op het gebied van de samenstelling van de tinlegering werd verlangd. Bovendien waren de overheid en de tinnegietersgilden zelf dikwijls laks in het handhaven van de regels, waardoor de tinnegieters geneigd waren het met de voorgeschreven alliages en de aanduidingen daarvan (wapen, hamer, roos, engel enz.) niet zo nauw te nemen.

Talrijk zijn de botsingen tussen deze vaklui en de overheid. Een mooi voorbeeld daarvan levert het Leidse rapport *'nopens de tinne'* uit 1592¹. De burgermeesters van Haarlem bijvoorbeeld deelden mee: *'Dat zy van geen keurmeesters noch keure en wisten'*². Te Rotterdam verklaarden de burgemeesters: *'Dat het hun onbekend was hoe de keur onderhouden werd of nyet'*³. In 1668 werd te Deventer opgemerkt: *'Alzoo het tin van tijt tot tijt slechter wort'*, verzocht men Schepenen en Raad een *'keur'* op het tin te zetten⁴. In 1682 werd dit verzoek herhaald evenals in 1700, 1705, 1709 en 1715⁵. Daarna werd het stil en ging iedereen zijn gang.

Bonafide tinnegieters hadden er echter om allerlei redenen, zoals onderlinge concurrentie, bepalingen betreffende de gezondheid e.d., belang bij dat de keur, zo die er al was, wel werd nageleefd. De Leidse tinnegieters verzochten in 1596 de raad om een ordonnantie, omdat zonder een dergelijk stuk niet kon worden gewerkt en de oude keur: *'Vermits de troublen ende het versterven van de oude meesters werd vermist'*. Tegelijk met dit verzoek hadden zij een conceptordonnantie gemaakt⁶. Ook te Deventer was in 1559 enige opschudding in

het milieu van de tinnegieters over een tinlegering⁷. Er was namelijk een klacht binnen gekomen van Arendt kannegieter over Godtschalck de kannegieter. Die placht het moeilijk te bewerken zuivere tin (*wreet tyn*) te legeren met een mindere kwaliteit oud tin (*snyde tin*), opdat daardoor het nieuwe tin beter (voordeliger?) *'te snyder werth'*.

Deze wetenschap was bekend geworden door een getuigenis van Dirk Senger, die het vak bij Godtschalck had geleerd. Hij vermeldde nog, dat het hem niet bekend was in hoeverre de bewerking van zijn meester had bijgedragen tot de verbetering van de alliage, aangezien hij in die tijd slechts een leerjongen was. De Deventer tinnegieters, tevens concurrenten, wilden hem daarvoor horen op de jaarlijkse bijeenkomst van de vakgenoten op St. Eligiusdag (1 december) in de *'Testelinck'*. Zij zonden Jacob Claessoen daarom naar het huis van Godtschalck, maar uit zijn getuigenis blijkt dat hij niet thuis was. Hoe deze zaak is opgelost is helaas niet bekend geworden. Godtschalck woonde aan de Nieuwe Markt alwaar hij in 1568 overleed⁸.

In saicke Arendt kannegeter tegen Godtschalck kannegeter

Dirick Senger und Jacob Claessoen unse burgere sachten mith rechte dar tot genodiget.

Dirick vurss. sachte dat he bey Godtschalck kannegeter gewoondt heft und dat ampt geleert heft ende dattet een gebreck is als men wreeth tyn hefft dat men dartoe plecht oldt snyde tynn toe tdoen, opdat eth wreede tijt te snijder werth und dat Godtschalck daerom tot Tonijes kannegeter gegaen heft und old tynn van hem gebutet heft vor nye tynn, dar mede he dat wreede nye tynn snydich gemaket hefft, oft eth wall ader qwaelick gemaket is, tselve is hem gantz verborstich want he terselver tydt by Godtschalck vurss. meth een leerjunge was.

Jacob vurss. sachte, dath he oick verledener tydt een leerjunghe gewest bey zeligen Warner van Nuys, under eth kannegeter amptt, und dat die kannegeters verledener tydtt tsamen vergadert weren op Sunte Loye dach inden Testelinck und dat he van denselven kannegeters gesandt wardt

tot Godtschalck kannegeters hus, und hem anseggen solde, dat he dar by sie solde kommen, und dat he doe nicht in hus en was, als hem syn selige huysvr. sachte und heft eth also der selige vrouwen angesecht, die sie opgesocht dat sie eth hem anseggen wolde als he in hus qweme, dat heft he den vurss. kannegeters weder angesecht ende dat sie dar nicht well mede toe freden en weren, dat he dar by sie nicht en queme und dwyle dan Godtschalck dar nicht en quam, soe is dar by sie gekomen Godtschalcks broder Wynoldt ende dat die kannegeters tot Wynoldt gesecht hebben, sye hadden mith Godtschalck synen broder tdoene, dan nicht gehoret wath sye meth hem tdoene haddenn und dat Wynoldt de broder vurss. dat heft willen verdedingenn, nicht wetende, wat die saicke was. Anders is hem nicht bewust.

Sonder argelist, Actum et iuraverunt coram Dorre opten 4 Junnii Ao 59.

Noten:

¹ A. Versprille, De tinindustrie te Leiden in 1592, in: Leids Jaarboekjen 1960, p. 94 e.v.

² GA Leiden, Gildearch. 1129, p. 13 vo.

³ Ibidem, p. 24 ro.

⁴ B. Dubbe, Het tinnegietersambacht te Deventer, in: Versl. en Med. Ver. tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 77 st. (1962), p. 71.

⁵ Ibidem, p. 72.

⁶ GA Leiden, Gildearch. 1124.

⁷ GA Deventer, Attestatieboek 4-6-1559, 590 4/91-1.

⁸ B. Dubbe, Het tinnegietersambacht (zie noot 4), p. 94.

Aankopen van tinnen gebruiksvoorwerpen voor de huishoudens van Frank van Borselen

J.E. Wustenhoff

Inleiding

Onder auspiciën van het 'Historisch Genootschap Roterodamum' is in de reeks historische werken over Rotterdam in 1994 van de hand van de heer A.A. Arkenbout een boek verschenen over het dagelijkse leven op de hoven van Frank van Borselen (ca. 1400-1470)¹. Dit boek is een bundeling van een 15-tal artikelen die eerder in o.a. het Rotterdams Jaarboekje, Holland, Castelligica en Jaarboek Die Haghe werden gepubliceerd. Alle artikelen hebben betrekking op de gang van zaken in de huishoudens van Frank van Borselen.

De schrijver heeft uitgebreid archief onderzoek gedaan in de rekeningen van de rentmeester der domeinen, voor wat dit artikel betreft voornamelijk over de periode 1438-1470, welke bewaard zijn gebleven in het Algemeen Rijks Archief². Alle facetten betreffende het bestieren van een huishouden zoals dat van Frank van Borselen komen ter sprake, zoals zijn huizen, eten en drinken en het bereiden daarvan, het gebruikte eetgerei, de medische verzorging, de reizen, goud- en zilveraankopen etc. Voor ons is vooral hoofdstuk V van belang waarin aankopen van tinnen eetgerei besproken worden.

Frank van Borselen behoorde tot één van de oudste en belangrijkste geslachten van Zeeland. In 1425 is hij stadhouder van Holland en Zeeland en in 1433 trouwt hij met Jacoba van Beieren. In 1436 bezit hij een burcht te Oostvoorne, hoven te Brielle en St. Maartensdijk, het slot Teilingen, een huis in Den Haag en waarschijnlijk ook huizen in Haarlem en Middelburg. Na de dood van Jacoba († 9 oktober 1436) wordt Brielle zijn vaste verblijfplaats³.

Bij het beoordelen van de tin aankopen, dienen we er rekening mee te houden dat de genoemde hoeveelheden vaak niet alleen betrekking hadden op één van de huishoudens maar gedeeltelijk ook ten behoeve van andere werden aangeschaft. Meerdere malen komt in de rekeningen een post voor voor vracht voor verscheppingen naar andere

huishoudens. In alle huishoudens tesamen waren vele tientallen, zo niet honderden, personen werkzaam, zoals hofmeesters (het hoofd van de huishouding), keuken- en huishoudpersoneel, bakkers, vleeshouwers, botteliers, stalknechten, hondenverzorgers, koetsiers, rentmeesters, onderhoudspersoneel, persoonlijke bedienden etc.

De tin aankopen⁴.

Gewicht:

1 pond = 469 gram⁵.

Geld :

1 £ (pond) Vlaams = 20 sc(hellingen) =

240 g(roten) = 5280 (m) iten (myten)⁶

1 schelling = 12 groten, 1 grote = 24 miten

Zoals hierboven reeds vermeld, hebben alle tin aankopen betrekking op de periode tussen 1438 en 1470. Opvallend hierbij is dat per gewicht wordt betaald, niet per stuk. De prijzen variëren van 3 tot 5 groten per pond, afhankelijk van de kwaliteit en het feit of al dan niet oud tin ingeleverd wordt. Dit laatste is meestal - in elk geval gedeeltelijk - wel het geval.

Wat wordt er nu allemaal gekocht. In een niet nader gespecificeerd jaar koopt de rentmeester op de pinkstermarkt te Antwerpen 213 pond 'tinnewerck' voor een totaal bedrag van 3 £ 11 sc. 1¹/₂ g. Op 1 oktober van datzelfde jaar koopt hij op de bamismarkt 245 pond voor een bedrag van 3 £ 14 sc. 2 g. De prijs per pond komt derhalve uit op 4g resp. 3g 16m.

Op 16 februari 1438 worden in Den Haag '37 platelen (platte borden), 60 potaedscoтелен (potaed/potaedze is een in een pot toe bereidde eenvoudige spijs) en 24 saucieren' gekocht, totaal gewicht 206 pond. Het totaal kost 3 £ 5 sc. 4 g., zijnde 3 g. 20 m. per pond of 6 g. 12 m. per stuk. Het gemiddelde gewicht bedraagt 1,7 pond (797 gram) per stuk.

Een vijftiende eeuwse saucier (afb. 1) weegt tussen

Aankopen van tinnen gebruiksvoorwerpen voor de huishoudens van Frank van Borselen

Afb. 1

Saucier, Ø 15 cm, diep 3,5 cm, gewicht 450 gr., XVd. (Part. coll.).

(Zie ook: J.F.H.H. Beekhuizen, De schoonheid van het oude tin. p.36 afb.34).

de 400 en 500 gram, de borden en schotels wogen dus gemiddeld bijna een kilo per stuk. Hoe deze er precies uitgezien hebben, weten we niet. Wel hebben we het geluk dat jaren geleden bij het voormalige kasteel Valckensteyn een schotel is gevonden die vermoedelijk aardig overeenkomt met bovengenoemde 'potaedscotelen', deze heeft een doorsnee van 37,5 cm. 7)

Tijdens de paasdagen van hetzelfde jaar, 1438, wordt van de tinnegieter Adriaen in den Hoirn te Bergen op Zoom 3251/2 pond 'tinnewerck' gekocht en op de pinkstermarkt te Antwerpen wordt voor 4 £ 7 sc. 10 g. 251 pond gekocht bestaande uit '48 plattelen, 48 potaedze scuttelen en 24 saucieren'. Dit komt uit op gemiddeld 8 g. 19 m. per stuk of 3 g. 8 m. per pond. Indien de hier

aangekochte voorwerpen vergelijkbaar zijn met die eerder dat jaar in Den Haag gedaan, wijken de prijzen nogal wat af.

Op 14 maart 1457 levert de tinnegieter Geryt van der Hase te Brielle aan de bottelier 4 nieuwe tinnen bierkannen met een totaal gewicht van 17½ pond voor 7 sc. 3½ g. De bierkannen kosten dus 1 sc. 9 g. 21 m. per stuk en wegen ieder 4,375 pond (2050 gram). Aangezien specifiek over 'nieuwe' kannen wordt gesproken, kan worden aangenomen dat geen oud tin is ingeleverd, vandaar dat de prijs per pond hoger ligt.

In 1460 bezoekt Hertog Karel de Stoute Brielle, hij zal ongetwijfeld bij Frank van Borselen zijn ontvangen. Ter gelegenheid hiervan levert de Brielse tinnegieter Willem Hugez 76 pond

Aankopen van tinnen gebruiksvoorwerpen voor de huishoudens van Frank van Borselen

tin(newerk). Men betaalt 16 pond nieuw tin à 4¹/₂ g per pond, voor de overige 60 pond wordt oud tin ingeleverd en betaalt men 16 miten voor het omsmelten. O.a. worden 4 kannen gekocht met een gewicht van 16 pond. Opvallend is de opmerking die hierbij staat 'daer aft pond niet meer weerdt en was dan een lelyplacke (een muntstukje met de afbeelding van een lelie) als die tynegieters van Delft zeggen. Aldus dan dair voir betaelt, om dat zij arger (slechter) zijn dan geslagen tyn, van elken ponde 3 g. facit t samen gelijc zijn cele inhoud 13 sc. 4 g.' Waren er toen Delftse tinnegieters in Brielle die de kannen hebben gekeurd?

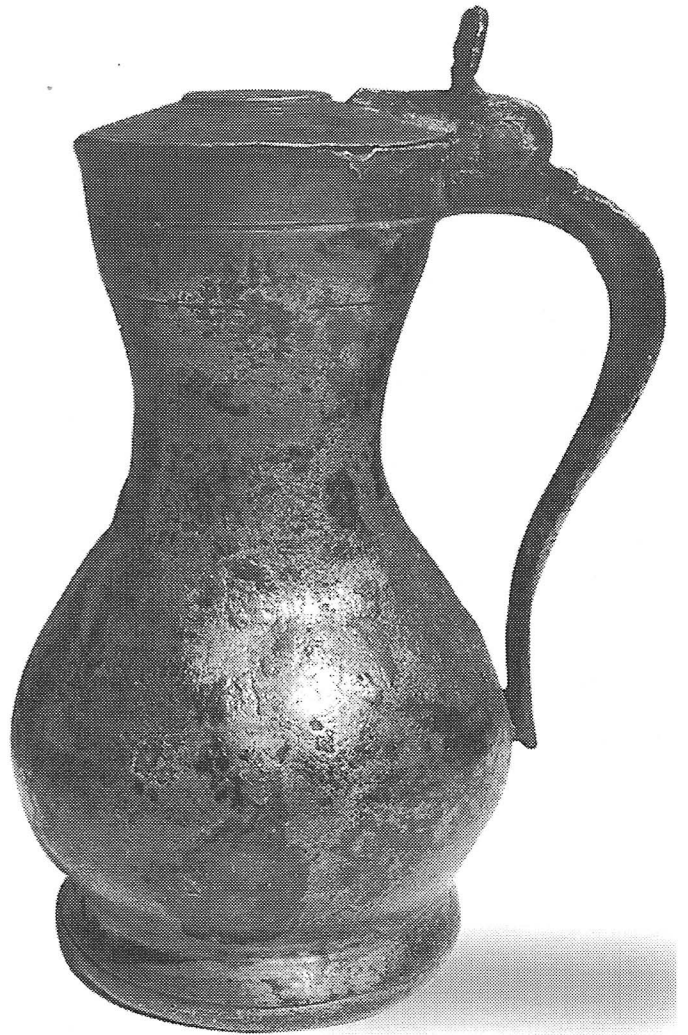
Wat de verschillende kannen betreft, moeten we waarschijnlijk denken aan de zogenaamde 'quartekannen' of aan 'mengelkannen' (afb. 2)⁸. De kannen zullen als schenkan zowel als drinkkan gebruikt zijn.

Op 6 november 1462 worden op de markt te Brielle 6 tinnen kommen ingeleverd waarvoor schotels terugontvangen worden. Voor het omwisselen moet 4 g. betaald worden terwijl tevens 4 g. extra betaald moet worden aangezien de schotels zwaarder zijn dan de ingeleverde kommen. Soms werden ook herstellkosten betaald 'van noch andere kannen ende verlappen 4 groten'. Tenslotte levert op 26 maart 1467 de Brielse tinnegieter Jan Parijs sone nog 1521/2 pond 'nieus tyns' waarvoor 4 g. 6 m. per pond wordt betaald.

Conclusies

Jammergenoeg is het grootste deel van bovengenoemde posten niet of nauwelijks gespecificeerd zodat we niet altijd precies weten wat er voor artikelen zijn aangeschaft. Desondanks zijn de gegevens naar mijn mening interessant genoeg om besproken te worden aangezien zij wel enig inzicht verschaffen in de handel in en prijzen van tinnen gebruiksvoorwerpen in de vijftiende eeuw, alsmede in de gang van zaken in een stadhoudelijk huishouden.

Bij de tin aankopen komt nergens een post voor voor aankoop van borden, er werd dus

Afb. 2

Mengelkan, h. 23 cm, inh. (tot bovenrand) 1,2 liter, gewicht 1620 gram, XVB. Kan en deksel horen niet bij elkaar. (Part. coll.).

waarschijnlijk niet van tinnen borden geeten. Dit blijkt trouwens ook uit andere posten, houten borden werden jaarlijks bij duizenden tegelijk aangekocht⁹.

Uit de genoemde prijzen blijkt dat bij tinnen voorwerpen de grondstofprijis verreweg het grootste deel van de verkoopprijis uitmaakte. Uitgaande van de genoemde tinprijzen bedroeg

Aankopen van tinnen gebruiksvoorwerpen voor de huishoudens van Frank van Borselen

de grondstofprijs 75-80% van de totaalprijs. Dit houdt in, dat voor de 4 nieuwe bierkannen per kan slechts ongeveer 4^{1/2} g. betaald werd voor arbeidsloon en andere produktiekosten. Hiermede is ook verklaard waarom de prijzen in gewicht in plaats van per stuk werden uitgedrukt. Het neemt uiteraard niet weg dat in de kleinhandel wanneer het om één of enkele stuks ging, of bij zeer goedkope artikelen zoals lepels, wellicht ook stuksprijzen gehanteerd werden. Ook bij boedelinventarissen kwam het regelmatig voor, zelfs tot in de achttiende eeuw, dat het tinwerk in gewicht werd uitgedrukt. Zo vermeldt de inventaris van Claes Cornelisz te Amsterdam (1565) '275 p, tins, 't pont 3 s. 1 blanc'¹⁰ en die van Cornelis Aijels (Gr.) uit 1704 '20 Pondt tin, het pondt 8 stuivers'¹¹.

Gezien de verhouding tussen de factor grondstoffen en de overige productiekosten, waaronder lonen, is het duidelijk waarom tin voor de 'gewone man' niet of nauwelijks bereikbaar was. Zo bedroeg het dagloon van de landarbeiders die voor van Borselen werkten 4 g. en dat van de timmerman en metselaar 6 g., waarschijnlijk net genoeg voor de eerste levensbehoeften¹². Het blijkt dat rond 1460 te Brielle meerdere tinnegieters werkzaam waren, genoemd worden Geryt van der Hase (1457), Willem Hugez (1460) en Jan Parijs sone (1467). Als zijnde in 1438 werkzaam in Bergen op Zoom wordt Adriaen in den Hoirn genoemd. Verdere gegevens van deze tinnegieters zijn niet bekend, ten tijde van het gereedkomen van de tweede druk van 'Tin en tinnegieters in Nederland' waren deze namen ook nog niet bekend.

Noten

- ¹ A.A. Arkenbout, FRANK VAN BORSELEN ca 1400-1470. Het dagelijkse leven op zijn hoven in Zeeland en het Maasmondgebied. Stichting Historische Publikaties Roterodamum, Rotterdam 1994.
- ² Rekening van de rentmeester der domeinen, Algemeen Rijks Archief Den Haag. Jaren 1438-1471.
- ³ Arkenbout p.17.
- ⁴ Arkenbout p.106-108.
- ⁵ J.M. Verhoeff, De oude Nederlandse maten en gewichten. Amsterdam 1983. p.15.
- ⁶ Bert van Beek e.a. GELD DOOR DE EEUWEN HEEN. Geschiedenis van het geld in de Lage Landen. Amsterdam 1984. p.58.
- ⁷ B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland. Lochem 1978. p.95 afb.48.
- ⁸ Dubbe p.182. Dubbe vermeldt hier dat een quart, elders meestal stoop genoemd, ca. 1,8 liter is en een mengsel 0,9 liter. Dit is juist voor Deventer maten echter niet voor Brielse maten. Een Brielse wijnmengel, daar 'kan' genoemd, was 1,28 L. en een bierkan 0,85 L. (Verhoeff, p.15).
- ⁹ Arkenbout p.108.
- ¹⁰ H.A.Enno van Gelder, Gegevens betreffende roerend en onroerend bezit in de Nederlanden in de 16e eeuw. 2de deel. 's-Gravenhage 1973. p.35.
- ¹¹ P.H. Broekhuizen e.a. Oudheden onder De Hunze. Archeologisch en historisch onderzoek naar een steenhuis en een boerderij onder een Groninger nieuwbouwwijk. Groningen 1994. p.52-53.
- ¹² Arkenbout p.92.

De juiste herkomst van een ‘Nijmeegse’ maat

Tekst en fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

'Tinnen maatkannen uit Nijmegen' - zo luidt de titel van een artikel van A.B. Tinnarts in een uitgave van het blad *Antiek* in 1974¹. Hij beschrijft drie maten zonder deksel met een zeer bijzonder handvat. Even verderop vergelijkt hij deze met een vroeg zeventiende-eeuwse Rembrandtkan en een zeventiende-eeuws schapenkannetje.

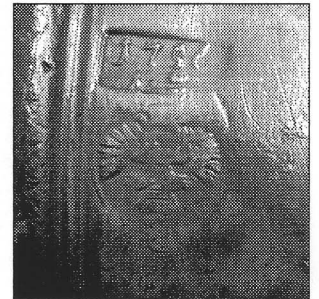
Dit laatste kannetje is gemerkt met de gieters-initialen 'JP', maar de vorm van het merk wordt niet omschreven. Hij zegt dat het merk waarschijnlijk toe te schrijven is aan de tinnegieter Jan Ploch of Jakob Peeters uit Nijmegen. Dat het in dit geval een Nijmeegs schapenkannetje is valt op grond van alleen dit merk niet te bewijzen. Louter aan de hand van de gekroonde roos met de eerder genoemde initialen 'JP' is dit veel te vaag. De afgebeelde Rembrandtkan heeft geen specifieke Nijmeegse kenmerken, zodat ook hier een vraagteken gezet kan worden. Over de merken van de drie maatkannen geeft Tinnarts de volgende gegevens. Eén maatkannetje heeft in de boord een ovaal geslagen merk, dat zo vaag is dat hieruit niets meer is af te leiden. Daarnaast is er nog een rechthoekig merk ingeslagen met het jaartal 1799. Een tweede maatkan heeft eveneens in de boord een ovaal stempel, waarin nog duidelijk een dubbelkoppige adelaar te onderscheiden is. Verder vond hij nog een merk met het jaartal ..88. Aan de hand van het merk met de adelaar gaat hij op zoek naar de plaats van vervaardiging. Hij komt

tot de conclusie dat Nijmegen en Lübeck hiervoor in aanmerking komen. Tegelijkertijd merkt hij op dat het uitzonderlijke handvat eigenlijk geen aanknopingspunt voor de herkomst is. Nijmegen en Lübeck hebben daarentegen wel een dubbelkoppige adelaar in hun wapen en vooral in Lübeck is dit te vinden. Maar dan alleen als stadsmerk en niet als ijkmerk. Tenslotte beschrijft hij nog een exemplaar (*afb. 1*). Hiervan beeldt hij de merken af: op de kraag het jaartal 1756 en een dubbelkoppige adelaar met een kroontje erboven (*afb. 2*). Duidelijk ijkmerken. Er is nog een merk ingeslagen aan de bovenkant van het handvat met de initialen 'A' en 'W' aan weerszijde van nog een 'W' (*afb. 3*). En dan gaat de auteur naar mijn mening in de fout. Want voorbijgaand aan deze laatstgenoemde 'W' schrijft hij de initialen 'AW' toe aan de Nijmeegse tinnegieter Adrianus Wijting, afkomstig uit Rotterdam en in 1727 in Nijmegen ingeschreven als tinnegieter. Wat de 'W' in het midden van het merk betekent, vermeldt hij verder niet. Wel zegt hij dat in Lübeck geen tinnegieter gewerkt heeft met de initialen 'AW'.

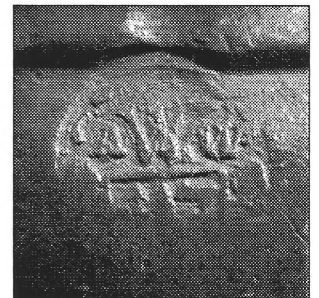
De juiste herkomst van een 'Nijmeegse' maat

Afb. 1

Afb. 2

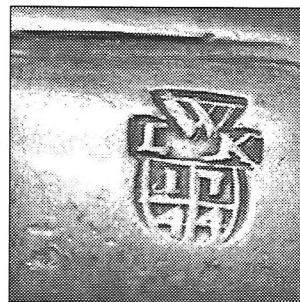

Afb. 3

De juiste herkomst van een 'Nijmeegse' maat

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Het mag zeker toeval zijn dat ik deze laatste maat in mijn bezit heb gehad².

Ook ik ging bijna in de fout met het vaststellen van de herkomst. Niet door deze als Hollands, of Nijmeegs, te beschouwen, maar als Lübeck.

Inderdaad geeft Hintze in Lübeck geen tinnegieter met de initialen 'AW' in de 18e eeuw³.

In de literatuur kwam ik op een gegeven moment een zelfde maat tegen, die als Wenen omschreven werd. En dat klopt. De letters 'AWW' maken deel uit van een groter merk met een bepaald jaartal eronder en de 'W' in het midden staat voor Wenen. In Hintze vinden wij soortgelijke gecombineerde stads- en gietersmerken afgebeeld⁴. Helaas vinden wij het merk met de initialen 'AW' niet. Wel een naam die hiervoor in aanmerking zou kunnen komen: Anton Wisinger, die op 9 februari 1754 ingeschreven wordt als burger. Hij wordt van 1755 tot 1781 vermeld⁵.

Bij opnamen van het Avro-programma Tussen Kunst & Kitsch op 7 mei 2001 kreeg ik weer een Weense maat onder ogen (*afb. 4*). Deze had ook het gecombineerde stads- en gietersmerk, ingeslagen op het handvat (*afb. 5*). De gieters-initialen 'LK' en de letter 'W', alsmede het jaartal 1744 zijn zeer duidelijk. In de kraag stonden nog drie merken. Eén met de initialen 'MT', mogelijk voor de ijkmeester en de getallen 752 en 844, mogelijk voor 1752 en 1844 (*afb. 6*).

In Hintze kunnen wij geen tinnegieter vinden met de initialen 'LK'. De naam van deze gieter zal voorlopig wel een raadsel blijven. Maar de herkomst van deze maten is geen raadsel meer.

Noten

¹ Antiek, jrg. 9, nr. 1, juni/juli 1974, blz. 59 e.v.

² J.F.H.H. Beekhuizen, catalogus 'Verkoopexpositie Tin, mei 2001', Amsterdam 2001, blz. 52, merken fig. 31a en 31b.

³ E. Hintze, Norddeutsche Zinngiesser, deel III, Aalen 1964.

⁴ E. Hintze, Süddeutsche Zinngiesser, deel VII, Osnabrück 1965, blz. 260 e.v.

⁵ Ibidem, blz. 265, nr. 1556.

Literatuur over tin

H.B. van Wijk

Aangezien inzenders van kopij altijd ná de gestelde uiterste datum hun stukje maken en inleveren, kwam ik juist op tijd in het bezit van een boek, dat verscheen op 19 maart 2002. Het is genummerd 083 en heet: Eerste Nederlandse fabriek van kunstvoorwerpen in metaal Urania Maastricht 1903 – 1910*. Het is van de hand van Jan C.G. Kwint. De auteur overleed in 2000 en zijn echtgenote, mevrouw Trix Kwint, bezorgde het. Op het echtpaar Kwint was ik al eens geattendeerd door één van mijn mede-bestuursleden, naar aanleiding van een televisieprogramma over Uraniatinnen in september 2000, maar het was pas bij de aankondiging van het verschijnen van het boek, in de aprilaflevering van Origine dit jaar, dat ik in actie kwam.

De heer Fr. Leidelmeijer, (ook) bekend van Tussen Kunst en Kitsch, hield in de najaarsvergadering 2000 van de Nederlandse TinVereniging een inleiding over zijn vakgebied Jugendstil en Art Nouveau. In het voorjaar van 2000 werd in het Spaans Gouvernement in Maastricht een tentoonstelling gehouden over Urania, terwijl in het voorjaar van 1997 een tentoonstelling Jugendstiltin werd gehouden in Assen. De Jugendstil staat dus volop in de belangstelling en voor de leden, die hierin zijn geïnteresseerd zijn er heel wat activiteiten geweest en is er nu ook goede

literatuur in het Nederlands. Bij de tentoonstelling in Maastricht werd een mooi verzorgde, geïllustreerde brochure, met tekst van mevrouw Monique F.A. Dickhaut uitgegeven en bij de tentoonstelling in Assen een catalogus Jugendstiltin, goed verzorgd en met veel illustraties. Deze tentoonstelling betrof Kayserzinn, de catalogus is nog te koop.

Terug naar Urania. Een prachtig verzorgd boek, met zeer goed fotomateriaal van de objecten. Een deel daarvan bevindt zich in de collectie van mevrouw Kwint en deze wordt thans tijdelijk tentoongesteld. Naast een algemene inleiding over tin wordt aandacht besteed aan de geschiedenis van de fabriek, de contacten met Duitsland en Engeland en aan de ontwerpers. Het is prettig leesbaar en geheel tweetalig, n.l. in het Nederlands en Engels. Het boek is gebonden, A-4 formaat, telt 124 bladzijden, voorzien van stofomslag en het heeft een kleine bibliografie. Daaruit blijkt dat veel onderzoek in Sheffield is gedaan. Boeken over Duits Jugendstiltin zijn niet vermeld, terwijl ik bij de Engelse die over Liberty mis. Niettemin, Nederland is een standaardboek rijker.

* ISBN 90 74265 47 2.

Telefonisch te bestellen bij mevr. Kwint:
0345 – 510281. Prijs € 95 + verzendkosten.

Onbekende merken voorkomend op enkele tinnen objecten uit de collectie van het Joods Historisch Museum te Amsterdam

Tekst en fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

Het hoofd 'collectie Joods Historisch Museum' heeft mijn hulp ingeroepen om het tin, dat zij in bezit hebben, beter te catalogiseren. Een aantal objecten zijn zo duidelijk gemerkt dat zij direct te plaatsen waren. Echter een viertal merken behoeven een nadere bestudering.

Afb. 1

Merk 'DKB' of 'KKB'.

Een gekroonde roos met in de band van de kroon de gietersinitialen 'DKB' of 'KKB'.

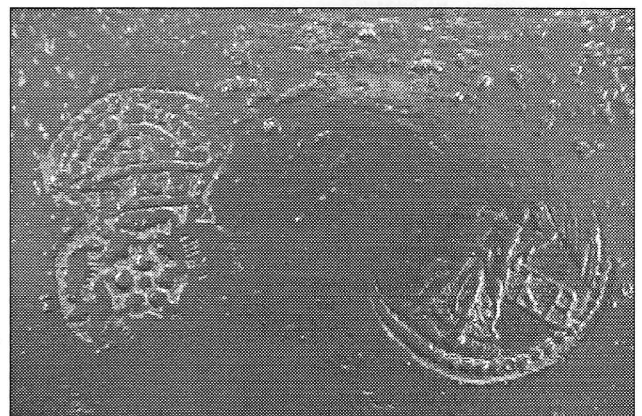
Engelmerk in parelrand met deels weggesleten gietersinitialen '(.)KB'.

Object: een grote gegraveerde schotel met geprofileerde rand.

De bolling van de schotel is gehamerd.

Periode: 1e helft 18e eeuw.

Mogelijkheid: vooralsnog niet bekend.

Afb. 1

Afb. 2

Merk 'HB'.

Grote gekroonde roos met in de kroon de gietersinitialen 'HB'.

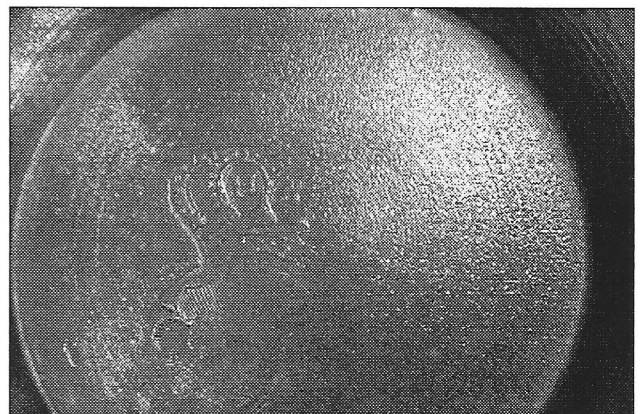
Object: een waterkannetje in Empire stijl.

Periode: 1e kwart 19e eeuw.

Mogelijkheid: Henri Bartholomé de Jonge, Luik.

Hij woont in 1770 in 'Rue en Neuvise'.

Daarvoor ook werkzaam in Nederland (mogelijk Maastricht).

Afb. 2

Onbekende merken voorkomend op enkele tinnen objecten uit de collectie van het Joods Historisch Museum te Amsterdam

Afb. 3

Merk 'HD'.

- Driemaal engelmerk met de gietersinitialen 'HD' met tussen de initialen een vijfpuntige ster.

Object: een schaalte met accoladerand (volgens overlevering behorend bij het waterkannetje uit Luik).

Periode: 1e kwart 19e eeuw.

Mogelijkheid: Hubertus Defresne, Maastricht, geboren 1756, gehuwd 1777, overleden 1837.

Dubbe, B., Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 365.

Afb. 3

Afb. 4

Merk 'HM' of 'I.I.H'.

- Gekroonde roos met in de band van de kroon de gietersinitialen 'HM' of 'I.I.H'. In de top van de kroon een rijksappel.
- Engelmerk, waarbij de engel twee gelijke vleugels heeft en een palmtak in de linkerhand en de gietersinitialen 'HM' of 'I.I.H'.

Object: een grote gegraveerde schotel met geprofileerde rand. De gehele schotel is gehamerd.

Periode: 1e helft 18e eeuw.

Mogelijkheid: vooralsnog niet bekend.

Afb. 4

Vragenrubriek

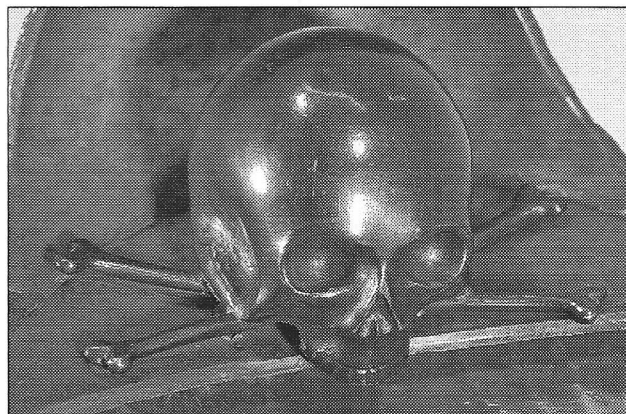
Onlangs kocht ik in de handel een tinnen schelpvormig object met houten handvat en versierd met hoogstwaarschijnlijk een zilveren, zwaar aangeslagen, doodskopje op twee gekruiste boten. Het voorwerp is niet gemerkt.

Afmetingen: lengte: 34,7 cm (incl. handvat), breedte: 17 cm.

Waarvoor zou het gediend hebben?

G. Groenendijk

(fotografie J.F.H.H. Beekhuizen)

Antwoord:

De redactie heeft het object in handen gehad en heeft bij de bestudering van de bak met een vergrootglas een enorme hoeveelheid krasjes en deukjes in het oppervlak kunnen ontdekken. Deze beschadigingen zouden erop kunnen wijzen dat het als collecteschaal gediend heeft, waarschijnlijk voor een speciale gelegenheid, zoals de eredienst bij een uitvaart.

Mogelijk is het afkomstig uit Frankrijk en uit de tweede helft van de achttiende eeuw.

Omdat kerkelijk tin bijna nooit gemerkt is, verklaart dat het ontbreken van het merk.

De redactie

Colofon

Ontwerp en lay-out

Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Digitaal drukwerk

ADC, 's-Hertogenbosch